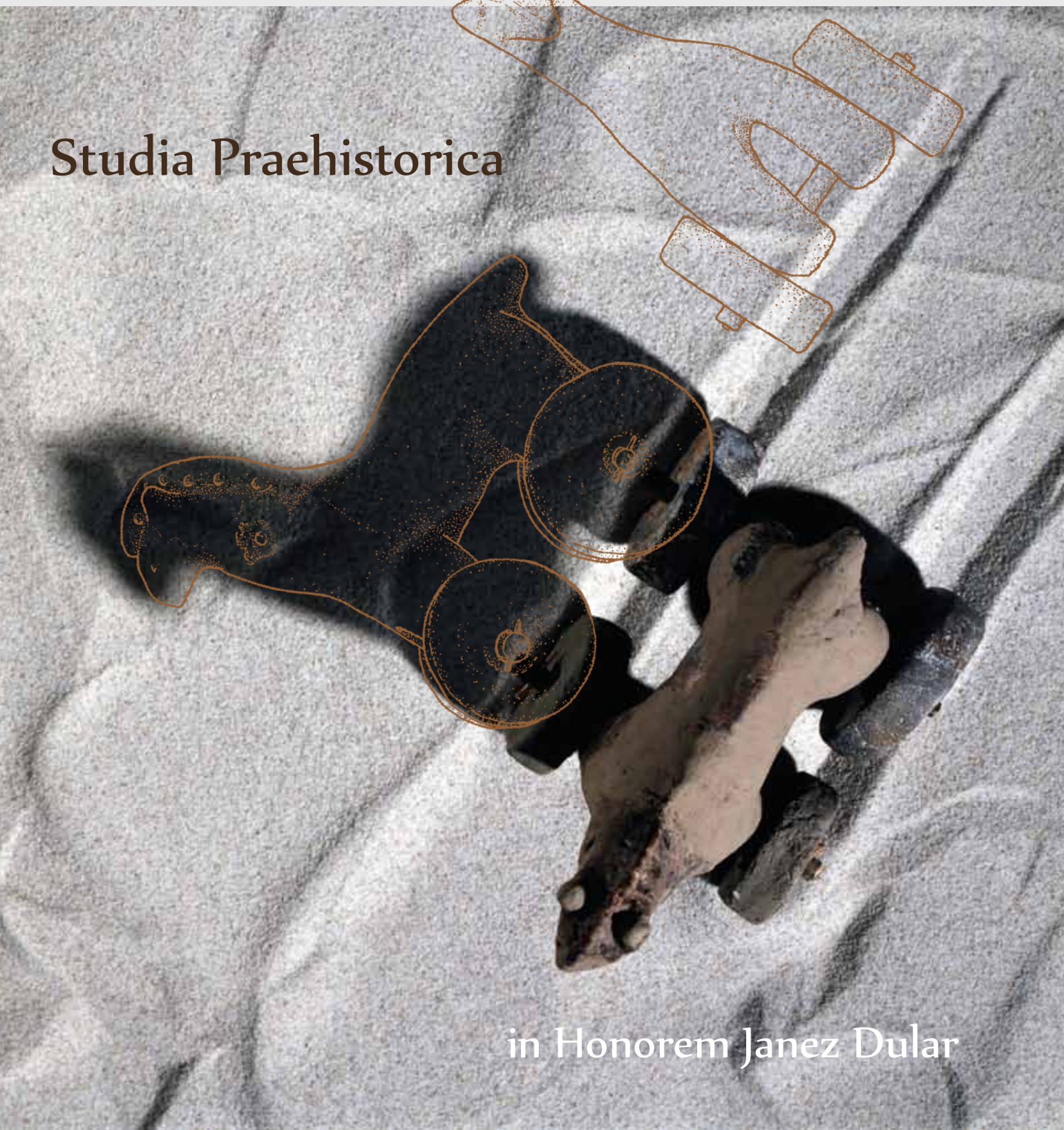

Studia Praehistorica

in Honorem Janez Dular

Zbirka / Series
Uredniki zbirke / Editors of the series

OPERA INSTITUTI ARCHAEOLOGICI SLOVENIAE 30
Jana Horvat, Andrej Pleterski, Anton Velušček

Sneža Tecco Hvala (ur. / ed.)

STUDIA PRAEHISTORICA IN HONOREM JANEZ DULAR

Recenzenta / Reviewed by
Jezikovni pregled / Language Editors
Tehnična ureditev / Technical Editor
Oblikovanje ovitka /
Front cover design
Priprava slikovnega gradiva in prelom /
Preparation of illustrations and DTP
Izdala in založila / Published by
Zanju / Represented by
Glavni urednik / Editor-in-Chief
Tisk / Printed by

Andrej Gaspari, Timotej Knific, Biba Teržan
Ada Černoša, Marjeta Humar, Špela Križ, Dušan Merhar
Primož Pavlin
Tamara Korošec
Mateja Belak
Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Založba ZRC
Oto Luthar, Jana Horvat
Aleš Pogačnik
Present d. o. o., Ljubljana

Izid knjige sta podprla /
Published with the support of

Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS, Znanstvenoraziskovalni center SAZU

Ovitek / Cover

Glinasta figura konjička iz Podzemlja / Clay horse statuete from Podzemelj
(foto / photo: Tomaž Lauko © Narodni muzej Slovenije; risba / drawing: Dragica Knific Lunder)

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

902(497.4):929Dular J.(082)
903(497.4)(082)

STUDIA praehistorica in honorem Janez Dular / uredila, edited by Sneža Tecco
Hvala. - Ljubljana : Inštitut za arheologijo ZRC SAZU : Založba ZRC, 2014. - (Opera
Instituti Archaeologici Sloveniae ; 30)

ISBN 978-961-254-702-8
1. Tecco Hvala, Sneža
274115840

© 2014, ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo, Založba ZRC

Vse pravice pridržane. Noben del te knjige ne sme biti reproduciran, shranjen ali prepisan v kateri koli obliki oz. na kateri koli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali kako drugače, brez predhodnega pisnega dovoljenja lastnikov avtorskih pravic.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the publisher.

STUDIA PRAEHISTORICA
IN HONOREM JANEZ DULAR

Uredila / Edited by
Sneža Tecco Hvala

LJUBLJANA 2014

VSEBINA

Portret Janeza Dularja (Sneža TECCO HVALA)	11
Izbrana bibliografija Janeza Dularja (Sneža TECCO HVALA, Primož PAVLIN)	15
Bakrena doba v Pomurju (Irena ŠAVEL)	19
Kolišča na Ljubljanskem barju (Anton VELUŠČEK, Katarina ČUFAR)	39
Maslo, vino ali med? Razmislek o posebni obliki dna posod z Gradine Monkodonja pri Rovinju v Istri (<i>Povzetek</i>) (Anja HELLMUTH)	75
Dva groba kasne faze kulture polja sa žarama iz Belišća (Podravina, Hrvatska) (<i>Povzetek</i>) (Daria LOŽNJAK DIZDAR).....	88
Poznobronastodobni grob 79 iz Kainacha pri Wildonu, o. Weitendorf, Avstrijska Štajerska (<i>Povzetek</i>) (Christoph GUTJAHR)	108
Brončane sjekire sa zaliscima u zbirci Arheološkog muzeja Istre u Puli (Kristina MIHOVILIĆ)	113
Bronastodobna polnoročajna meča iz Ljublanice (Peter TURK). Z dodatkom: RTG-radiografija bronastih polnoročajnih mečev iz Ljublanice (Zoran MILIĆ)	123
Zgodnje zlato iz Avstrijske Koroške (<i>Povzetek</i>) (Paul GLEIRSCHER)	147
K simboliki konjskih lobanj v grobovih iz poznega žarnogrobišnega in starejšega halštatskega obdobja (<i>Povzetek</i>) (Petra KMEŤOVÁ, Susanne STEGMANN-RAJTÁR)	165
Ormož in Hajndl – prispevek k raziskovanju kulturne krajine v zgodnji železni dobi (Marko MELE)	167
Pokrajina in politika identitet utrjene naselbine na Pošteli (<i>Povzetek</i>) (Dimitrij MLEKUŽ, Matija ČREŠNAR)	211
Kučar pri Podzemlju: železnodobni kompleks gradišča in njegovo zaledje v luči arheoloških raziskav po letu 1979 (<i>Povzetek</i>) (Philip MASON)	223
Pozabljene in odstrte železnodobne najdbe iz Podzemlja (Lucija GRAHEK)	225
Starejšeželeznodobna gomila iz Reve pri Dobrniču (Borut KRIŽ). Z dodatkom: Antropološka analiza kostnih ostnakov iz groba 15/3 iz Reve pri Dobrniču (Petra LEBEN SELJAK)	239

CONTENTS

Portrait of Janez Dular (Sneža TECCO HVALA)	11
Selected bibliography of Janez Dular (Sneža TECCO HVALA, Primož PAVLIN)	15
Copper Age in the Pomurje region, Slovenia (<i>Summary</i>) (Irena ŠAVEL)	30
Pile-dwellings at Ljubljansko barje (<i>Translation</i>) (Anton VELUŠČEK, Katarina ČUFAR)	57
Butter, Wein oder Honig? Betrachtungen zu einer besonderen Gefäßbodenform aus der Gradina von Monkodonja bei Rovinj in Istrien (Anja HELLMUTH)	65
Two graves of the Late Urnfield period from Belišće (Podravina region, Croatia) (Daria LOŽNJAK DIZDAR)	81
Das spätbronzezeitliche Grab 79 aus dem Gräberfeld von Kainach bei Wildon, Gem. Weitendorf, Stmk. (Christoph GUTJAHR). With a contribution: Anthropologische Bestimmung der Leichenbrandreste aus Grab 79 des Spätbronze- und Früheisenzeitlichen Gräberfeldes von Kainach bei Wildon, Gem. Weitendorf, Stmk. (Silvia RENHART)	91
Bronze winged axes in the collection of the Archaeological Museum of Istria in Pula, Croatia (<i>Summary</i>) (Kristina MIHOVILIĆ)	120
Two Bronze Age solid-hilted swords from the River Ljubljanica (<i>Translation</i>) (Peter TURK)	133
Frühes Gold aus Kärnten (Paul GLEIRSCHER)	137
Zur symbolischen Bestattung von Pferdeschädeln in Gräbern der späten Urnenfelder- und älteren Hallstattzeit (Petra KMEŤOVÁ, Susanne STEGMANN-RAJTÁR)	149
Ormož und Hajndl – ein Beitrag zur Erforschung einer Kulturlandschaft in der älteren Eisenzeit (<i>Zusammenfassung</i>) (Marko MELE)	192
Landscape and identity politics of the Poštela hillfort (Dimitrij MLEKUŽ, Matija ČREŠNAR)	197
Kučar near Podzemelj: an Iron Age hillfort complex and its environs in the light of archaeological fieldwork since 1979 (Philip MASON)	213
Iron Age finds from Podzemelj – forgotten and found again (<i>Summary</i>) (Lucija GRAHEK)	236
Early Iron Age barrow from Reva near Dobrnič (<i>Summary</i>) (Borut KRIŽ)	248

Prvi med prvimi – o centralnem grobu gomile I na Kapiteljski njivi v Novem mestu (Biba TERŽAN). Z dodatkom: Analiza belega pigmenta na keramiki iz centralnega groba gomile I s Kapiteljske njive v Novem mestu (Žiga ŠMIT).....	251
Grob z dvogrebenasto čelado in konjem, izkopan pri Vačah leta 1887 (<i>Povzetek</i>) (Dragan BOŽIČ)	284
Lončarjeva delavnica ob “obrti poti” v železnodobni naselbini na Mostu na Soči (Drago SVOLJŠAK)	287
Keramični oltar iz halštatske naselbine Kotare-Baza pri Murski Soboti (Branko KERMAN)	297
Zahodnopanonski vijčki (Andrej PRELOŽNIK)	311
Lončene situle iz starejše železne dobe na območju Slovenije (Sneža TECCO HVALA)	323
Starejšeželeznodobni košarasti obeski, okrašeni z vodoravnimi črtami (Primož PAVLIN)	341
Kasno-latenski ratniški grob iz Maloga Bilača (Požeška kotlina, Hrvatska) (<i>Povzetek</i>) (Marko DIZDAR, Hrvoje POTREBICA)	373
Latensko grobišče na Kapiteljski njivi v Novem mestu: kronološka in prostorska analiza (Vojka CESTNIK)	377
Staroslovanski žarni grob s Kapiteljske njive v Novem mestu (Mateja BELAK)	397
Konstrukcija brez sledu. Staroslovanske zemljanke iz Prekmurja in pastirski stan z obrežja Skadarskega jezera (Mitja GUŠTIN)	405

First among firsts – the central grave of tumulus I at the Kapiteljska njiva in Novo mesto (<i>Translation</i>) (Biba TERŽAN)	263
Das Doppelkammhelm- und Pferdegrab, ausgegraben bei Vače im Jahre 1887 (Dragan BOŽIČ)	271
Pottery workshop on the ‘artisans’ street’ in the Iron Age settlement at Most na Soči (<i>Summary</i>) (Drago SVOLJŠAK)	294
Clay altar from the Hallstatt settlement at Kotare-Baza near Murska Sobota (<i>Summary</i>) (Branko KERMAN)	305
West Pannonian spindle whorls (<i>Translation</i>) (Andrej PRELOŽNIK)	319
Early Iron Age ceramic situlae from Slovenia (<i>Summary</i>) (Sneža TECCO HVALA)	338
Early Iron Age basket-shaped pendants with horizontal line decoration (<i>Translation</i>) (Primož PAVLIN)	350
Late La Tène warrior grave from Mali Bilač (Požega Valley, Croatia) (Marko DIZDAR, Hrvoje POTREBICA)	355
La Tène necropolis at Kapiteljska njiva in Novo mesto: a chronological and spatial analysis (<i>Summary</i>) (Vojka CESTNIK)	395
Early Medieval cremation grave from Kapiteljska njiva in Novo mesto, Slovenia (<i>Translation</i>) (Mateja BELAK)	402
Traceless construction. Early Slavic pit-huts from the Prekmurje region, Slovenia, and a shepherd’s dwelling on the shores of Lake Skadar, Montenegro (<i>Summary</i>) (Mitja GUŠTIN)	413

POZABLJENE IN ODSTRTE ŽELEZNODOBNE NAJDBE IZ PODZEMLJA

IRON AGE FINDS FROM PODZEMELJ – FORGOTTEN AND FOUND AGAIN

Lucija GRAHEK

Izvleček

V prispevku so prvič predstavljene keramične najdbe in bronasti igli v obliki pastirske palice, ki jih je že leta 1951 pridobil Vinko Šribar za Narodni muzej v Ljubljani. Večina keramičnega gradiva najverjetneje izvira iz njegovih sondiranj gomile sv. Helene v Zemlju in sodi v čas starejšega halštatskega obdobja, nekaj najdb pa je pridobil od domačinov, ki so jih odkrili med zemeljskimi deli. Na podlagi Šribarjevega dnevnika je bilo mogoče ugotoviti, da je bila dobro ohranjena žara izkopana v bližini znanega gomilnega grobišča v Grmu, poznolatenski igli pa v Brodaričevi lozi.

Glavne besede: Bela krajina, Podzemelj, pozna bronasta doba, starejša železna doba, mlajša železna doba, arheolog Vinko Šribar, grobovi, keramika

Abstract

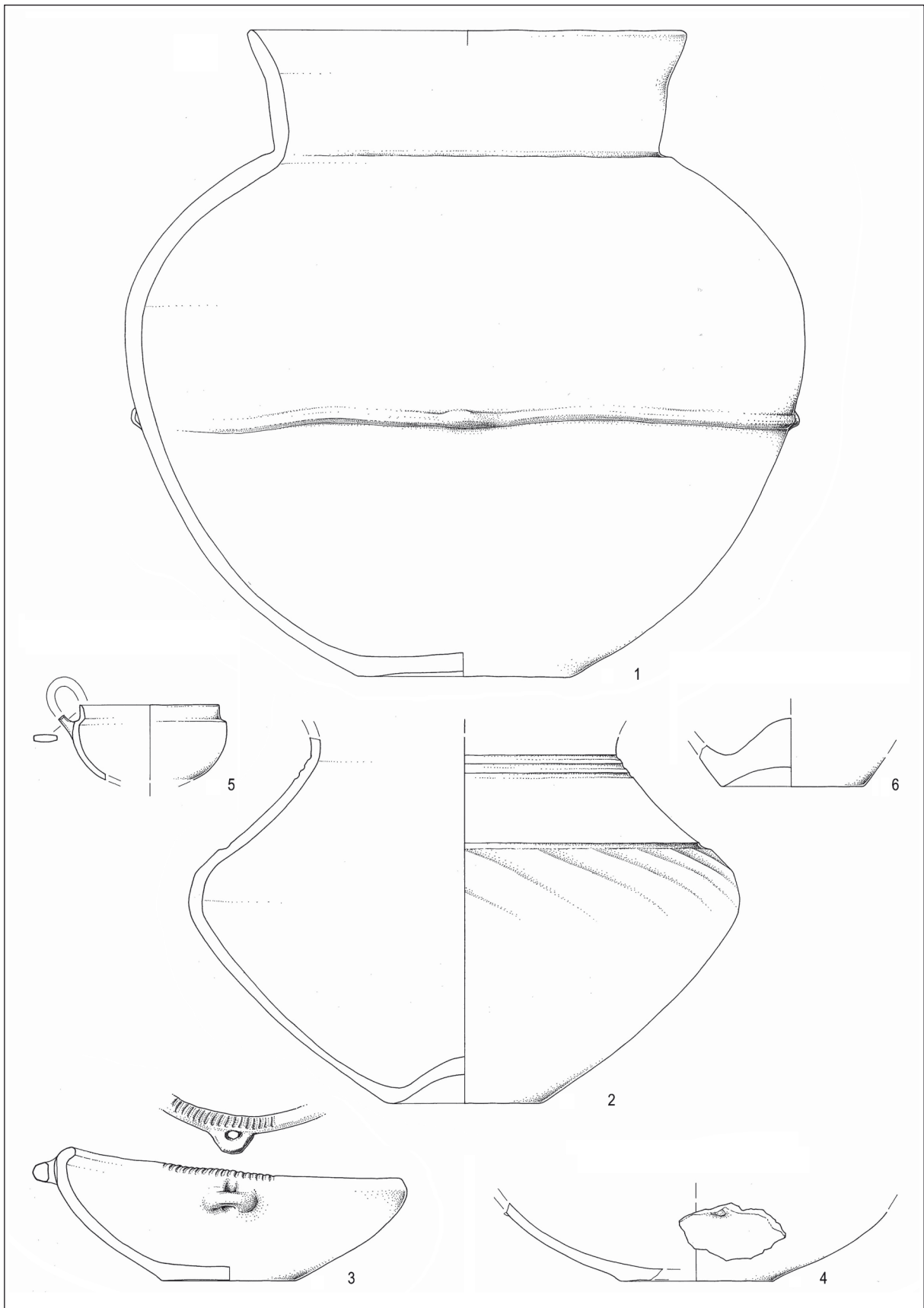
The contribution presents, for the first time, the pottery and two shepherd's crook pins of bronze that Vinko Šribar acquired in 1951 on behalf of the National Museum of Slovenia. Most of the pottery probably came to light during his trial trenching of the Sv. Helena tumulus at Zemelj and dates to the Early Hallstatt period, while he obtained some of the finds from the local people that had found them during farming. Based on Šribar's diary, it was possible to ascertain that the well preserved urn came to light outside of the known tumulus cemetery at Grm, while the two Late La Tène pins were unearthed at Brodaričeva loza.

Keywords: Bela krajina, Podzemelj, Late Bronze Age, Early Iron Age, Late Iron Age, archaeologist Vinko Šribar, graves, pottery

Jubilant Janez Dular je začetke svoje bogate raziskovalne poti posvetil preučevanju domačega okolja, predvsem železnodobne podobe Bele krajine. Zatorej je ob tej priložnosti več kot primerna obravnava pozabljenih belokranjskih najdb v Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani, na katere me je že pred desetletjem opozoril kustos Peter Turk. V muzejskem depozju je naletel na zaprašeno škatlo, polno neinventariziranih kosov keramike, opremljeno zgolj z napisom "Metlika, izkopavanje V. Šribar 1951; verjetno sestavljivo".

Pri pregledu teh najdb se je izkazalo, da gre za (*sl. 1*):

1. dobro ohranjen velik kroglast lonec s cilindričnim vratom in izvihanim ustjem ter rahlo vbočenim dnom. Na spodnjem delu trebuha je vodoravno rebro, iz katerega so izvlečeni štiri manjši jezičasti držaji; prostoročne izdelave; gladka zunanja površina sivočrne barve, lisasta; notranja površina rdečerjave barve; trda, drobnozrnata faktura; nepopolno oksidacijsko žgano s končnim dimljenjem; pr. ustja = 30,5 cm, pr. dna = 15,0 cm, v. = 45,0 cm, deb. = 1,3 cm; inv. št. NMS P 28350.

Sl. 1: Keramične najdbe iz Šribarjevih raziskovanj leta 1951 (hrani Narodni muzej Slovenije). M. = 1:4.
Fig. 1: Pottery acquired by Šribar's research in 1951 (kept in National Museum of Slovenia). Scale = 1:4.

2. močno fragmentiran bikoničen lonec s stožčastim vratom in močno vbočenim dnom ter tremi vodoravnimi kanelurami pod neohranjenim izvihanim ustjem, poševno nažlebljenim ramenom, ki je od stožčastega vratu ločen z vodoravno kaneluro; prostoročne izdelave; gladka zunanja in notranja površina temnorjave barve; trda, drobnozrnata faktura; redukcijsko žgano s končno oksidacijo; rekon. pr. ustja = 38,5 cm, rekon. pr. dna = 11,5 cm, ohr. v. = 25,2 cm, deb. = 0,8 cm; inv. št. NMS P 28352.

3. fragmentirana, asimetrična latvica z vodoravnim ušescem pod ravno odrezanim uvitim ustjem, okrašenim s (najverjetneje tremi) snopi 17-ih prečnih kanelur; prostoročne izdelave; gladka zunanja in notranja površina rjavočrne barve; trda, drobnozrnata faktura; nepopolno redukcijsko žgano; rekon. pr. ustja = 25,0 cm, pr. dna = 9,0 cm, v. do 9,5 cm, deb. = 0,9 cm; inv. št. NMS P 28354.

4. fragmentirano dno latvice z delom ostenja, na katerem so ohranjene sledi izvlečenega držaja; prostoročne izdelave; gladka zunanja površina temnorjave barve, lisasta; notranja površina temno rjave barve; trda, drobnozrnata faktura; nepopolno redukcijsko žgano; rekon. pr. dna = 14,5 cm, ohr. v. = 3,5 cm, deb. = 0,7 cm; inv. št. NMS P 28355.

5. fragmenti kroglaste skodelice s kratkim, cilindričnim vratom pod zaobljenim robom ustja in neohranjenim presegajočim ročajem; prostoročne izdelave; gladka zunanja in notranja površina temnorjave barve; trda, fino-zrnata faktura; redukcijsko žgano s končno oksidacijo; rekon. pr. ustja = 10,0 cm, ohr. v. = 5,3 cm, deb. = 0,5 cm; inv. št. NMS P 28353.

6. fragmentirano, vbočeno dno lonca; prostoročne izdelave; gladka zunanja površina sivočrne barve, lisasta; notranja površina rjave barve; trda drobnozrnata faktura; nepopolno oksidacijsko žgano s končnim dimljenjem; pr. dna = 10,5 cm, deb. do 3,4 cm; inv. št. NMS P 28351.

KULTURNO-KRONOLOŠKA OPREDELITEV NAJDB

Velik kroglast lonec z okrasom vodoravnega plastičnega rebra in malimi jezičastimi držaji (*sl. 1: 1*) spada po Dularjevi tipologiji halštatske grobne keramike k pitosom tipa 1, ki so datirani na sam začetek železne dobe na Dolenjskem in v Beli krajini. Ta oblika posod nedvomno izhaja iz starejših žarnogrobiščnih lončarskih tradicij;¹ tovrstni lonci se namreč kot žare pojavljajo tako na pozno bronastodobnih planih grobiščih (Borštek v Metliki,² Mestne njive v Novem mestu³) kot v žganih grobovih pod gomilami (Hrib v Metliki,⁴ Podzemelj⁵).

Med starohalštatske oblike posodja sodi tudi bikonični lonec s stožčastim vratom in poševno nažlebljenim trebuhom (*sl. 1: 2*), ki ga po Dularju lahko uvrščamo med lonce s stožčastim vratom tipa 6.⁶ Zanje je značilno poševno žlebljenje, ki po Dularjevem

mnenju nima neposrednih povezav s podobno žarnogrobiščno maniro, pač pa se kot samostojen halštatski okras pojavi v horizontu Stična.⁷ V ta čas datirata tudi poševno nažlebljena lonca, ki naj bi pripadala žganima grobovoma iz gomil na Magdalenski gori.⁸ Vendar ima naš primerek bikoničnega lonca s stožčastim vratom poleg nažlebljenega trebuha z vodoravnimi kanelurami okrašen tudi vrat. Že Dular je pri obravnavi tovrstnih bikoničnih loncev opozoril na povezave s podravskimi primerki,⁹ zato ne presenečajo številne vzporednice s keramiko štajerskega kulturnega kroga, kjer zasledimo številne primerke loncev z okrasom vodoravnih kanelur na stožčastem vratu in raznolikimi motivi plitvih kanelur na trebuhu.¹⁰ Značilni so predvsem za čas II. horizonta Poštele, kar ne odstopa od Dularjeve datacije podobnih poševno nažlebljenih dolenjskih loncev.

Latvico z okrasnimi prečnimi kanelurami na robu ustja (*sl. 1: 3*) lahko primerjamo s podobno najdbo iz gomile I na Hribu v Metliki, odkrito v žarnem grobu 4, ki po svoji legi sodi v zadnjo starejšehalštatsko fazo pokopov v to gomilo.¹¹ Enako kot poševno nažlebljen lonec s stožčastim vratom ima tudi latvica, okrašena s prečnimi kanelurami, boljše primerjave na najdiščih severovzhodne Slovenije ali štajerskega kulturnega kroga kot pa na Dolenjskem.¹² Dular je štajerske primerke uvrstil med latvice tipa 4 in jih časovno opredelil na začetek železne dobe.¹³

Slabše je kronološko opredeljiva močno fragmentirana latvica s skromnimi ostanki plastičnega okrasa, najverjetneje jezičastega držaja ali ušesca (*sl. 1: 4*). Tovrstne latvice se na območju dolenjskega kulturnega kroga pojavljajo že v poznobronastodobnih grobovih¹⁴ in se nato ohranijo vse do konca halštatske dobe.¹⁵ Vendar je videti, da je pri latvicah plastični okras še posebej razširjen v starohalštatskem obdobju, kar je potrdila tudi statistična obdelava naselbinskih najdb iz Stične.¹⁶

⁷ Ib., 83 s.

⁸ Gre za grob 26 iz gomile VI in grob 7 iz gomile VII na Prelogah: Hencken 1978, 46 s, 52, sl. 200, 226: q. Za datacijo grobov primerjaj tudi Tecco Hvala, Dular, Kocuvan 2004, 100; Tecco Hvala 2012, 343 ss, sl. 129 in Teržan 2008, 212.

⁹ Dular 1973, 551 ss.

¹⁰ Teržan 1990, 32 ss, t. 10: 13; 39: 1,4,11,12; 53: 7; 64: 5; 70: 1; 71: 1; 81: 1.

¹¹ Grahek 2004, sl. 15, 162 ss, t. 1: 4.

¹² Npr. Ormož – Tomanič Jevremov 1988–1989, t. 6: 6, 11: 6, 20: 1, 23: 1; Dular, Tomanič Jevremov 2010, t. 5: 1,6; 7: 11; 26: 8; 41: 4,8; 52: 12; 107: 9; 111: 12; Ptuj – Dular 2013: t. 33: 2; 52: 7.

¹³ Dular 2013, 45, 57; sl. 13: La 4; 18.

¹⁴ Npr. Metlika, Borštek – Šribar 1962–1963, t. 2: 12 = Dular 1979, t. 2: 6; 10: 12; Novo mesto, Mestne Njive – Knez 1966, t. 12: 4; 13: 6; 15: 3, Ljubljana, dvorišče SAZU – Puš 1971, t. 1: 3; 2: 7; 3: 2; 5: 5,7; 6: 6; 7: 3; 8: 4; 12: 10; 13: 12; 17: 4; 24: 5; 30: 4; 31: 7; 34: 9,10; 39: 13; 44: 7; 46: 2; Puš 1982, t. 4: 9; 8: 8.

¹⁵ Dular 1982, 75 ss.

¹⁶ Grahek 2013, 97 ss, prim. sl. 55: La 16–18 in sl. 73; 165 ss, prim. sl. 95: O10 in sl. 97.

¹ Dular 1982, 19, prim. 107 ss; t. 1.

² Šribar 1962–1963, t. 2: 1 = Dular 1979, t. 1: 4.

³ Knez 1966, t. 9: 3, 14: 2.

⁴ Grahek 2004, t. 9: 5.

⁵ Barth 1969, t. 26: 7, 40: 3; Dular 1978, t. 35: 2.

⁶ Dular 1982, 26, t. 5: 35–38.

Kot starohalštatsko najdbo gre obravnavati tudi fragmentirano kroglasto skodelico s presegajočim ročajem (*sl. 1: 5*). Po Dularjevi tipologiji grobne keramike jo lahko uvrstimo v skupino skodel tipa 3, ki so predvsem na podlagi drugih podobnih primerkov belokranjskih najdišč¹⁷ datirane do vključno horizonta Stična.¹⁸

Kulturno-kronološki okvir obravnavanih keramičnih najdb je torej jasen in jih z gotovostjo lahko opredelimo kot starohalštatske. Glede na njihovo ohranjenost upravičeno domnevamo, da izvirajo iz grobov, vendar se pri tem postavlja osnovno vprašanje, s katerega grobišča. Ker ob najdbah ni bilo nikakršnih zaznamkov o natančnejših najdiščnih podatkih, pač pa zgolj skopa notica "Metlika, izkopavanja V. Šribar 1951", se v nadaljevanju najprej posvetimo pregledu Šribarjevih raziskovanj, da bi tako poskusili razjasniti najdiščne okoliščine.

PREGLED ŠRIBARJEVIH RAZISKOVANJ V BELI KRAJINI LETA 1951

Sodeč po napisu na škatli, v kateri so bile shranjene najdbe, naj bi te izvirale iz Metlike. Tam poznamo kar tri območja prazgodovinskih naselij in več grobišč.¹⁹ Znano je, da je Vinko Šribar sodeloval pri odkrivanju planega poznobronastodobnega in rimskodobnega grobišča na Borštku²⁰ ter mlajšeželeznodobnega grobišča na Pungartu,²¹ vendar so se raziskave na omenjenih grobiščih vršile po letu 1951. Tega leta je Šribar zagotovo raziskoval v Črnomlju, kjer je odkrival staroslovanske grobove, bržkone na mestu nekdanjega prazgodovinskega grobišča pri župni cerkvi sv. Petra.²² Dular v topografskem pregledu Bele krajine navaja, da je Vinko Šribar leta 1951 med drugim opravil sondiranje gomile pod cerkvijo sv. Helene v Zemlju;²³ v orisu Šribarjevega življenjskega dela pa je zabeleženo, da je v Beli krajini opravil "topografski ogled zahodnega dela, lokacija gomil, za arheološki referat pri Zavodu za spomeniško varstvo LRS".²⁴ Žal o teh njegovih raziskovanjih doslej ni bilo veliko znanega. Več podatkov zasledimo v Šribarjevem terenskem dnevniku, ki ga hrani Arhiv RS v Ljubljani.²⁵

¹⁷ Podzemelj – Barth 1969, t. 1: 11, 6: 3, 7: 3, 8: 3, 36: 5, 38: 8, 40: 2, 43: 8; Dular 1978, t. 33: 14, 16, 19–21; Dragatuš – Spitzer 1973, t. 14: 2; 16: 5 = Škvor Jernejčič 2011, t. 11: 7, 16: 6.

¹⁸ Dular 1982, 62 s, t. 22: 186–190.

¹⁹ Dular, Tecco Hvala 2007, sl. 106; Grahek 2004, sl. 2; Dular 1985, 89 ss, sl. 71–77.

²⁰ Šribar 1956a; isti 1956b; isti 1962–1963; Dular 1974; isti 1979.

²¹ Šribar 1951; isti 1974.

²² Isti 1961.

²³ Dular 1985, 85.

²⁴ Svoljšak 1998, 385.

²⁵ SI AS 2009, 2/4.

Vinko Šribar se je leta 1951 zaposlil v Narodnem muzeju kot laborant v času svojega študija arheologije na univerzi v Ljubljani.²⁶ Ker je svoja prva raziskovanja v Beli krajini opravil še kot nadebuden študent, so njegovi zapisi v terenskem dnevniku marsikdaj bolj poljudni, navedbe o predvojnih raziskovanjih pa ne povsem točne.²⁷ Kljub temu najdemo v njegovem dnevniku zelo zanimive in tudi pomembne podatke, kot denimo, kdaj je pričel s svojimi topografskimi ogledi v severovzhodnem delu Bele krajine in kaj je pri tem odkril. V osnutku pisma Narodnemu muzeju v Ljubljani namreč navaja:

"Da bi zasledil kje rimska cesta, katera vodi od Karlovca proti Črnomlju po dolini Kolpe, prehaja Kolpo, sem izstopil na hrvaški žel. postaji "Kamanje". Peš sem sledil cesti in tako prišel na Brod na Kolpi. Torej tukaj je bil prehod. Če je to bilo v obliki "broda" ali mosta se sedaj ne da na hitro (površno) ugotoviti.

Da bi imel uvid, če se zraven rimske ceste, ko prestopi v Belo krajino, nahajajo še kakšni drugi arheološki in zgod. spomeniki, sem odšel v Metliko [...] sem si ogledal muzej in v eni vitrini videl dosti keramike in drugih predmetov z oznako, da je vse to najdeno na Kučarju. S temi podatki sem se vrnil na teren.

Ko r. cesta prekorači Kolpo, zavije proti Primostku, s Primostka na Otok in pod vznožjem Kučarja proti Gradacu in Črnomlju. Cesta se posebej jasno da slediti od Primostka proti Otoku in to ne samo po konfiguraciji na terenu, ampak tudi po arheoloških ostankih. V polju pri Primostku je najdena rimska keramika (Jurevčič Jure, Primostek – Na gmajni pri transformatorju izoral lonec).²⁸ Da so se tam nahajali razni rimski predmeti sem slišal tudi od tov. Županič Nike iz Podzemlja.

Na Otoku, na najvišji točki, kjer je tedaj šla cesta, se sedaj nahaja Vancaševa hiša. V času ko je bila ista delana, je najdeno dosti rimskih predmetov (tov. Županič).²⁹ Med cesto in Kolpo, v vrtu hiše št. 16, gospodar Novak Miha, najdena pred leti (1892) obzidana jama, globoka 5,5 m in v njej 20 kom bak. in bron. denarja, 4 bron. sulice in 3 komada zemljanih leščerb (slišal od Novak Mihe, kateri je to sam odkopal).³⁰

Tukaj sem nehal z zasledovanjem rimske ceste, ker iz ust domačinov sem slišal zmerom več zanimljivih

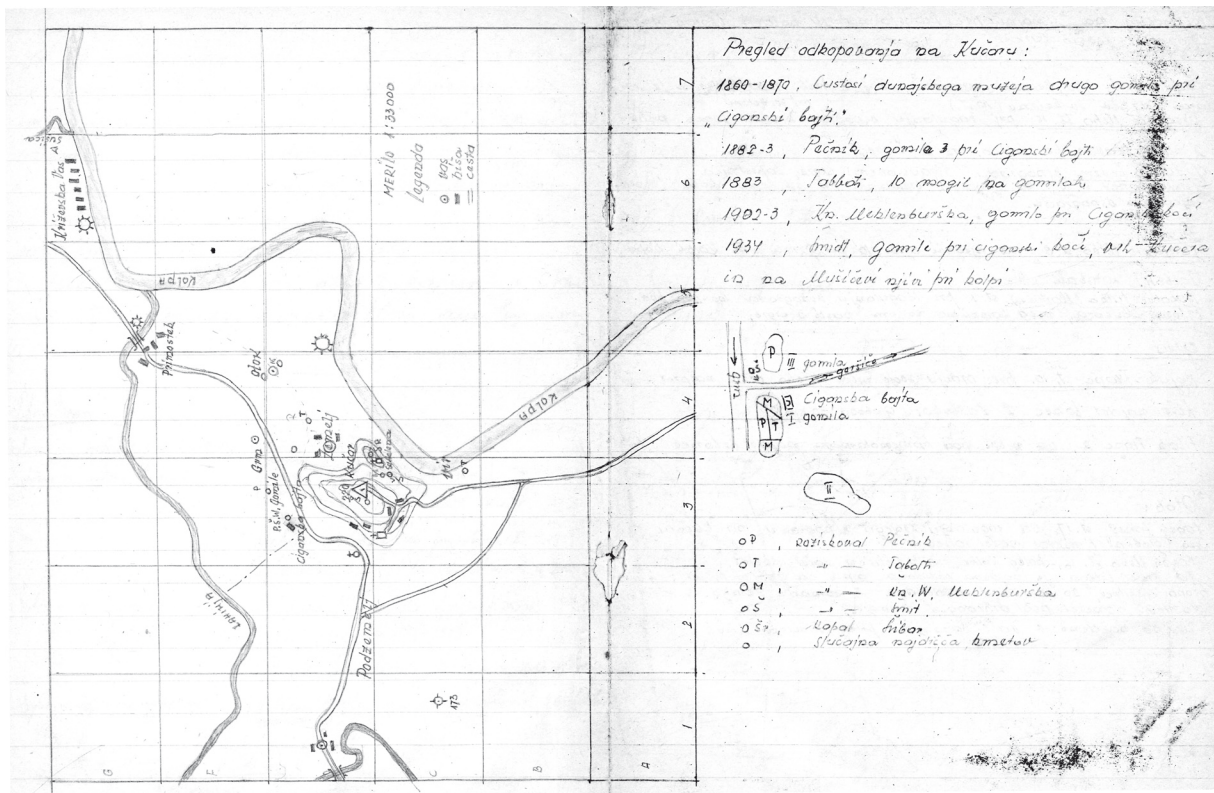
²⁶ Svoljšak 1998, 384.

²⁷ Glej pri op. 34.

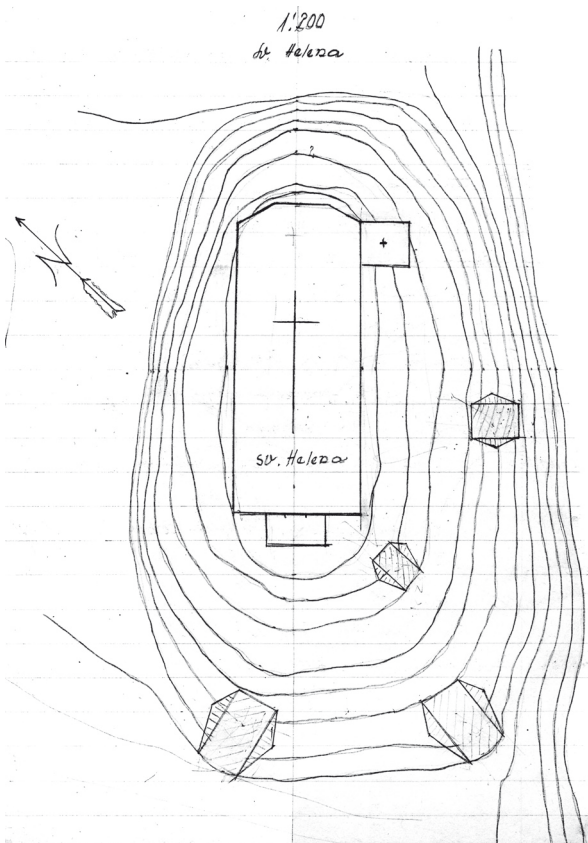
²⁸ Dular poroča, da tu kmetje ob oranju zadevajo zid, o drugih najdbah pa ne poročajo (Dular 1985, 76).

²⁹ Najverjetneje gre za najdišče Otok, Na jamah (Dular 1985, 76 s; Dular A. 1976, 196 ss).

³⁰ Najdbe z Novakovega vrta (Dular 1985, 77 s), ki so shranjene v Naravoslovnem muzeju na Dunaju, je objavila A. Dular (1976, 197 s). Med tamkaj najdenimi predmeti, ki so bili v muzej odposlani že leta 1893 (ib., 197, t. 12: 3, 12, 14, 17; 13: 1, 2, 4, 5, 8, 9, 11, 14; 17: 3, 9, 14, 15, 19, 20), so dejansko tudi bronast novc, železna sulica in oljenka, kot si je pričevanja domačinov zapisal Šribar.

Sl. 2: Šribarjeva topografska karta najdišč v Podzemlju (hrani Arhiv RS, SI AS 2009/2/4).
 Fig. 2: Šribar's topographic plan of archaeological sites in Podzemelj (kept in Archive of RS, SI AS 2009/2/4).

stvari o Kučarju. Ljudsko izročilo govori o zlatem teletu zakopanem v Sv. Heleni ali na vrhu Kučarja; o zakladih Atile tukaj zakopanih; o tem kako bi ženske s predpasniki nosile zemljo s Kučarja, če bi vedele, kaj je v njem zakopano itd. V vseh teh bajkah pa je resnica to, da je Kučar od predzgodovinskega časa do danes bil vidno naseljen in je iz vsakega časa ostalo dosti raznih ostankov.

Vse kaj je važno za arheologijo tega kraja lahko podelimo v dve grupi: prvič kaj je in kje je narod našel razne arheološke predmete, drugič kjer in kaj in kdaj so delali arheologi pregled vsega!

Radi preglednosti prilagam karto najdišča..."

V dnevniku sledi topografska karta Kučarja z okolico, na kateri so označene lokacije posameznih arheoloških izkopavanj in slučajne najdbe domačinov (sl. 2). Šribarjeva karta je odlična, kljub nekaj napakam

Sl. 3: Tloris gomile sv. Helene v Zemlju z vrisanimi sondami (hrani Arhiv RS, SI AS 2009/2/4).

Fig. 3: Ground-plan of Tumulus Sv. Helena in Zemelj with marked trenches (kept in Archive of RS, SI AS 2009/2/4).

v legendi,³¹ in povsem ustreza modernim izmeram in izrisu.³²

Šribar je skrbno dokumentiral tudi svoja sondiranja na gomili sv. Helene v Zemlju, kjer je izkopal štiri sonde (sl. 3). Poleg risb profilov (sl. 4) in več izmer je v dnevniku tudi osnutek poročila njegovih dognanj:

“Kako je nastala sv. Helena?”

Sv. Helena je hribček na južnem pobočju Kučarja (d. 50 m, š. 35 m, v. 8 m) v obl. kvadar prirasel. Z ozirom na nenaravno lego in razmere mnogi že leta pripovedujejo, da je s. Helena umetni nasip (tj. “gomila” - grobišče); drugi jim to oporekajo, češ tako velikih “gomil” - grobišč niso delali, torej je sv. Helena nastala prirodnim potom.

Kaj je resnica? Da bi to seznanil naredil 4 poskusne sondažne jareke; in sicer 2 na najnižjih točkah, enega v sredi višine in zadnjega na vrhu. (Ti geološki prerezi pokažejo, da je cel hribček umeten).

Sondažni jarek I: vrhnja plast zemlje debela 30 cm, zemlja katera je že bila obdelovana, mešana s humusom. Druga plast, deb. 70cm, navadna zemlja mešana z ilovico. V sredi te plasti našli smo več komadov žel. rude in žilindre! Ostanek predzgodovinskega fužinarstva! Odkod v “gomili” sv. Helene ti ostanki? Ali so topili na njej ali kje v bližini? Nahaja se skoraj zahodno, na pristopni strani k cerkvi z vaške poti.

Sondažni jarek II: nahaja se močno na jugozahod, na najstrmejši strani hribčka. Mere: 4 m dolg, 1,9 širok, globina (višina) 1,8. Vrhnja plast mešana ilovica, spodnja plast nakopičen lapor.

III. sondažni jarek: na jugovzhodu, pod kotom od severa. V sredi hribčka. Mere: dolž. 4 m, šir. 1,9, (višina) globina 1,25. I. plast 20 cm humusa; II. 10 cm umetno nošenega ploščatega kamna; III. pl. 30 cm humus; IV. plast ilovica mešana s humusom; V. ilovica. Med tretjo in četrto plastjo žare v komadih. V prvi plasti ostanki iz časa zidanja cerkve.

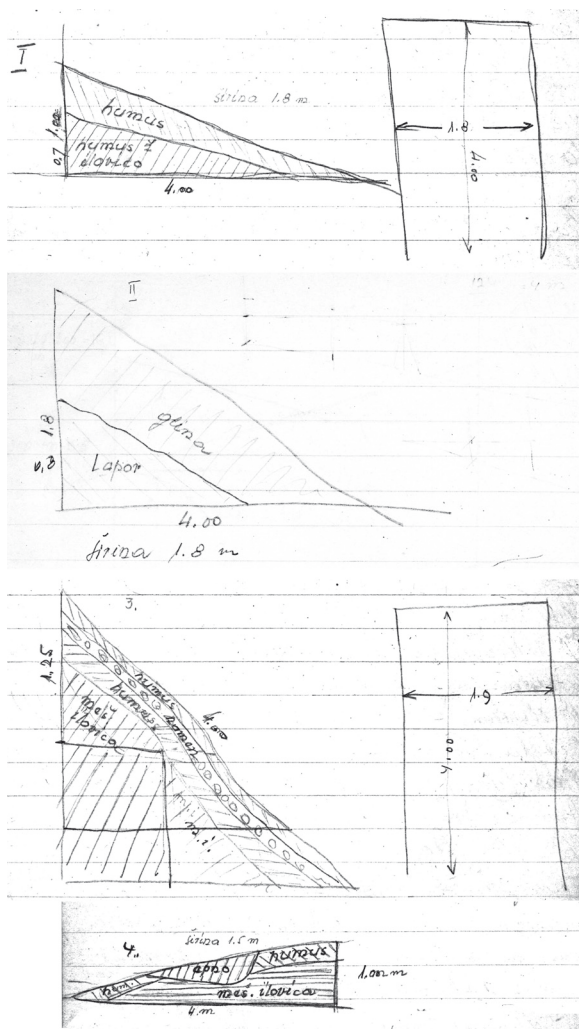
³¹ “Ciganska bajta” je gomilno grobišče v Brodaričevi lozi (Dular 1985, 78 s, sl. 53; Dular, Tecco Hvala 2007, 347, sl. 107).

V dnevniku je večkrat zapisano ime Šaboti/Sabboti/Tabolti. Ker je pri eni omembi dodan (kasnejši) pripis “Szombathy”, ni nobenega dvoma, da je imel Šribar v mislih prav njega. Sicer Šribar povečini navaja nekaj let starejši časovni okvir posameznih raziskovanj, kot so se v resnici vršila. Pečnik je v Podzemlju kopal v letih 1887 in 1888; Szombathy leta 1888; Schmid (Šmit) pa je na Kučarju res izkopal leta 1934, vendar nimamo podatkov, da bi raziskoval tudi na grobiščih pod Kučarjem (Dular 2003, 41 ss; Dular et al. 1995, 11 ss; Dular 1978, 9 ss). Prav tako nimamo podatkov o tem, da bi na podzemeljskih grobiščih izkopalvala vojvodinja Mecklenburška. Ta je v Beli krajini raziskovala leta 1906 in je bržkone takrat pridobila tudi nekaj podzemeljskih najdb, ki so jih pri zemeljskih delih odkrivali domačini (Knez, Petru 1975, 242).

³² Dular, Tecco Hvala 2007, sl. 107; Dular et al. 1995, sl. 2.; Dular 1978, sl. 1.

IV. sond. jarek: na vrhu, na južni strani, desno od zvonika, za cca. 10m. Dol. 4 m, šir. 1,5, glob. 1 m. V vrhnji plasti, humusu, v času, ko se je zidala cerkev, bila apnena jama. Pod humusom meš. ilovica. Na 10-20 cm v tej plasti razsuta keramika žare.

Kaj pomeni keramika najdena, na sredi in pod samim vrhom sv. Helene? Da je to keramika od katere so bile narejene žare, to je brezdvomno, kaj dokazujejo priloženi komadi keramike in njeno poznavanje iz dose-danje prakse. Tudi nobenih razlogov ni zato, da mislimo, da je na sv. Heleno nošena zemlja in z njo keramika. Torej so to ostanki žar mrtvih pokopanih na sv. Heleni. Če je tako, nam ostanejo samo še dve možnosti in to prvič, da je najdena keramika na sedanje mesto prispela z vrha sv. Helene, kjer je najdena ob priliki kopanja temeljev za cerkev, in drugič, da je njeno mesto tam, kjer je sedaj najdena. Če je točna ta zadnja možnost, lahko trdimo,

Sl. 4: Profili “sondažnih jarkov 1–4” (hrani Arhiv RS, SI AS 2009/2/4).

Fig. 4: Cross sections of “the trenches 1–4” (kept in Archive of RS, SI AS 2009/2/4).

da je hribček postal tako, da so tri gomile narejene ena na drugi. Ta pojasnitev nam s tem tudi pove, zakaj je sv. Helena tako visoka.

Nadaljnja, temeljitejša in bolj obsežna izkopavanja bi nam vsekakor točno povedala, kaj je resnica.

Z obzirom na svojo ugodno in lepo geografsko lego je Kučar (kot je znano) bil zelo privlačna točka za vse narode, kateri so gibal po obeh obalah Kolpe. Na padinah Kučarja, ob obali Kolpe so živeli jamarji;³³ kasneje na njegovem vrhu Kelti. Pod Kučarjem vodi rimska cesta in nedvomno je, da so na vrhu Kučarja živeli ali imeli utrdbo tudi Rimljani, kaj dokazujejo dve pisani plošči, kateri so sedaj vzdani v Gradačkem gradu in so prinesene po ljudskem izročilu z vrha Kučarja,³⁴ kjer je v novejših časih stala cerkev in graščina!

Zakaj iz vsega tega nebi si človek postavil vprašanje, ali niso tukaj živeli in imeli svoje naselbine tudi Staroslovani!

Šribar je vestno beležil tudi vsa pričevanja domačinov, ki so mu pripovedovali o najdbah in raziskovanjih "dunajskih arheologov" na območju, ki sega vse od Rosalnic, Otoka, Podzemlja, Gribelj, Rožanca, Črnomlja, Pustega Gradca, Vinice tja do Starega trga. Ko ga je v podzemeljskem okolišju doletela vest o novih odkritjih v Črnomlju, se je odpravil tja izkopavat.³⁵

REKONSTRUKCIJA NAJDIŠČNIH OKOLIŠČIN POSAMEZNIH NAJDB

Leta 1951 je Vinko Šribar torej izkopaval v Črnomlju in Zemlju. V Črnomlju je pod staroslovanskimi grobovi naletel na dva prazgodovinska groba; v enem od njiju je bilo nekaj fragmentov keramike in drobec ožgane kosti, kar je tudi objavil.³⁶ Preverjanje najdb v Narodnem muzeju je tako ovrglo možnost, da bi bile tokrat prvič prikazane najdbe (sl. 1) povezane s prazgodovinskimi najdbami iz Črnomlja. Ali torej izvirajo iz velike gomile v Zemlju?

³³ Šribar bržkone domneva, da je bila poseljena tudi kraška jama v pobočju Kučarja, kjer je kamnolom. Gre za kapniško jamo, ki je bila ob delih v kamnolomu uničena. V dnevniku najdemo osnutek Šribarjevega protestnega pisma "Primer uničenja prirodnih lepot v Beli krajini", ki ga je nameraval objaviti v Dolenjskem listu. V njem se zgraža nad neodgovornim delom "Cestnega odbora v Podzemlju", ki je razstrelil kapnike v jami, pri čemer naj bi zelo lep primer nek nesrečno končal na dvorišču metliškega kamnoseka (SI AS 2009/2/4, 28).

³⁴ V topografskem pregledu Bele krajine Dular povzema Sario, ki je domneval, da napisni plošči na gradu v Gradacu izvirata iz Otoka (Dular 1985, 72 s).

³⁵ Šribar 1951.

³⁶ Šribar 1961, 84, sl. 2: 2–6.

Kot navaja Šribar v dnevniku, je na gomili sv. Helena v Zemlju izkopal nekaj keramike, omenja pa tudi železovo rudo in žlindro. Poroča še o številnih drugih najdbah iz podzemeljskega območja, o katerih so mu pripovedovali domačini. Pri tem večkrat omenja predmete, ki so jih našli Franc Bajuk, Miha Gregorič in Viktor Kure. Slednji, doma iz Grma, je na svoji njivi zraven glavne ceste našel več s kamni pokritih žar. V eni od njih je naletel tudi na dva kovinska predmeta. Sodeč po risbah teh predmetov v Šribarjevem dnevniku (sl. 5 A) gre za bronasti igli v obliki pastirske palice z vrezanim okrasom (dol. 17 cm in 24 cm, deb. 0,8 cm), ki sta shranjeni v depoju Narodnega muzeja v Ljubljani pod inv. št. P 15439 (sl. 5 B).³⁷ Glede na Šribarjev popis pričevanj najditelja izvirata iz latenskih grobov na gomilnem grobišču v Brodaričevi lozi,³⁸ od koder je sicer znanih še več tovrstnih najdb.³⁹

Čeprav je poročilo, ki ga je Šribar predal skupaj z najdbami Narodnemu muzeju že leta 1951 (sl. 5 A), danes izgubljeno, pa prav risbi igel v njegovem dnevniku dokazujeta, da ne gre le za najdbe s Šribarjevih izkopavanj, pač pa je nekatere pridobil od domačinov. Del gradiva, ki ga je pridobil za Narodni muzej, je že bil objavljen,⁴⁰ med njimi sta bronast fragmentiran torkves in bronasta igla,⁴¹ ki ju v svojem dnevniku izrecno ne

³⁷ Najdbi sta bili inventarizirani šele leta 1984.

³⁸ Šribar navaja: "Grm, Kure Viktor, št. 9 v svoji njivi **poleg glavne ceste, nasproti hiše št. 18** našel ..." (SI AS 2009/2/4, 33), kar pomeni, da sta bili najdbi odkriti zahodno od same vasi, kjer se razprostira grobišče Brodaričeva loza (Dular 1985, 78 s; Dular, Tecco Hvala 2007, 347, sl. 107).

³⁹ Celoten seznam vseh najdb v analitičnem članku navaja Božič 2001, 186 s, sl. 20, seznam 4. Za njihovo domnevno uporabo glej pri Guštin 2003, 325.

⁴⁰ Po opisu najdišča in načina prihoda najdb ("Podzemelj; sondiranje 1951, V. Šribar") v inventarni knjigi Narodnega muzeja gre za že leta 1964 popisane najdbe:

– P 12956: fragment rdečkasto žgane posode z ravnim dnom – pod to inv. št. je shranjeno ravno dno, na vretenu oblikovane (poznoantične) posode; fragment ustja pekve in 4 fragmenti ostenja prazgodovinskih loncev, med katerimi je bil en okrašen z razčlenjenim rebrom;

– P 12957: fragment rdečkasto sivo žgane velike posode s plastičnim vzdolžnim rebrom in ostankom podolgovatega ročaja – objava: Dular 1978, t. 42: 1;

– P 12958: fragment bronaste igle s trombastim zaključkom (odebelitve na igli manjkajo) – objava: Dular 1978, t. 15: 18;

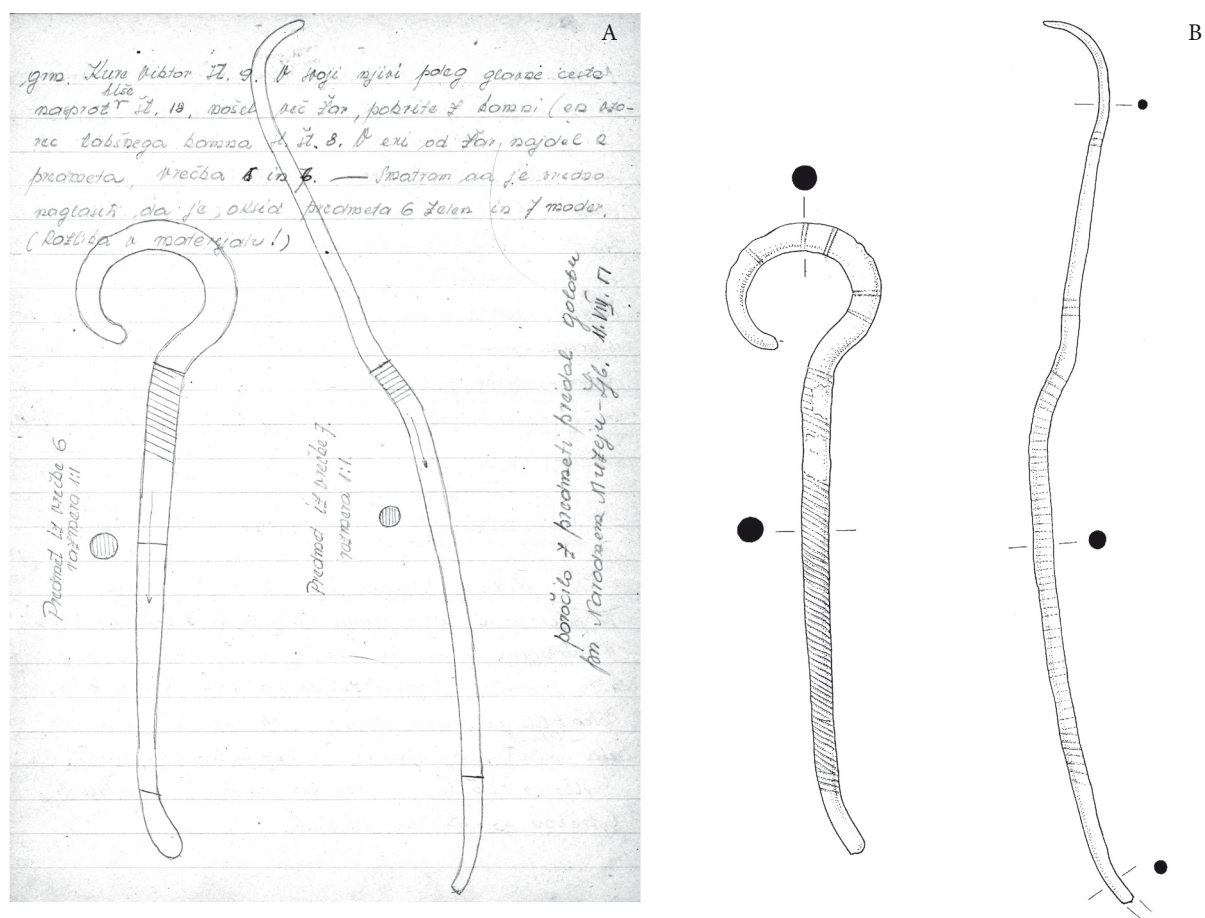
– P 12969: dva fragmenta torkvesa okroglega preseka. Telo torkvesa je bilo poševno drobno narezano. – objava: Dular 1978, t. 13: 3;

– P 12960: bikonično vretence iz rjavkasto žgane gline. Spodaj ob luknjici sploščeno. – objava: Dular 1978, t. 27: 13;

– P 12961: 4 fragmenti nekega lonca, fragmenti ne pripadajo isti posodi. Navzven izvihano ustje pripada neki zgodnje latenski posodi. Gre za fragment ustja in 3 fragmente ostenja različnih (poznoantičnih) posod.

– P 12962: kos železne žlindre.

⁴¹ Dular 1978, t. 13: 3; 15: 18.

Sl. 5: A – Šribarjev opis in skica (hrani Arhiv RS, SI AS 2009/2/4); B – bronasti igli v obliki pastirske palice (hrani Narodni muzej Slovenije). M. = 1:2.

Fig. 5: A – Šribar's description and sketch of finds (kept in Archive of RS, SI AS 2009/2/4); B – bronze pins shaped as shepherd's crook (kept in National Museum of Slovenia). Scale = 1:2.

omenja. Večkrat omeni le igli, ki ju je našel Miha Gregorič iz Podzemlja št. 15.⁴²

Gregoričevih najdb Šribarju očitno ni uspelo pridobiti. V Belokranjskem muzeju v Metliki namreč hranijo dve igli in kar osem vretenc, ki jih je v svojem vinogradu našel Tone Gregorič, doma iz Podzemlja št. 15.⁴³ Te najdbe izvirajo iz poznobronastodobnega

⁴² Čeprav se sestav najdb pri posameznih zaznamkih nekoliko spreminja, Šribar vedno navede dve igli in vretence ("čigro"). Iz osnutka končnega referata ("Pregled referata") je videti, da je temu nameraval priložiti skico mesta Bajukovih in Gregoričevih najdb, vendar za slednje skice v dnevniku ni. Pred osnutkom referata je le strnjen opis: "Gregorič Miha, št. 15 Podzemelj: v svojem vinogradu v loncu na 80 cm globine našel 2 igli in "čigro". (Pogoji isto kot pri Bajuku). Vinograd se nahaja na pobožju Kučarja, z leve strani poti proti sv. Heleni, na cca. 150 m od iste" (SI AS 2009/2/4, 15).

⁴³ V inventarni knjigi je pri igli inv. št. A 118 (= Dular 1973, t. 3: 3) navedeno: "Pri rigolanju vinograda v decembru 1954 našel Tone Gregorič iz Podzemlja št. 15". Enaki podatki

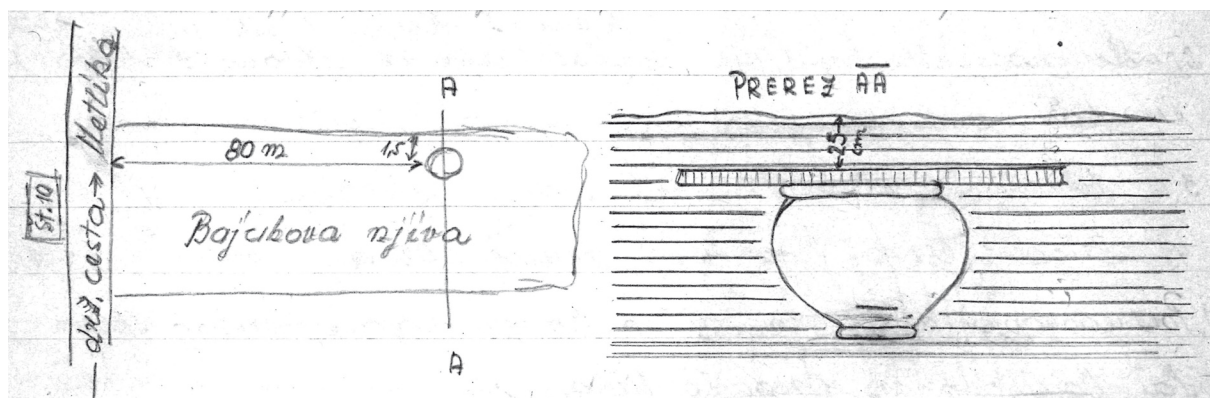
planega grobišča na Krču,⁴⁴ izmed katerih sta bili igli s stožčastima glavicama že objavljeni.⁴⁵

Veliko pozornost je Šribar namenil tudi najdbam Franca Bajuka iz Grma št. 10: "V svoji njivi, katera leži onstran državne ceste, vis à vis njegove hiše, je našel en lonec, pokrit s ploščo in notri eno zaponko". Po opisih in skici (sl. 6) sodeč gre za odkritje žarnega groba nasproti gomilnega grobišča v Grmu, onstran ceste na danes že

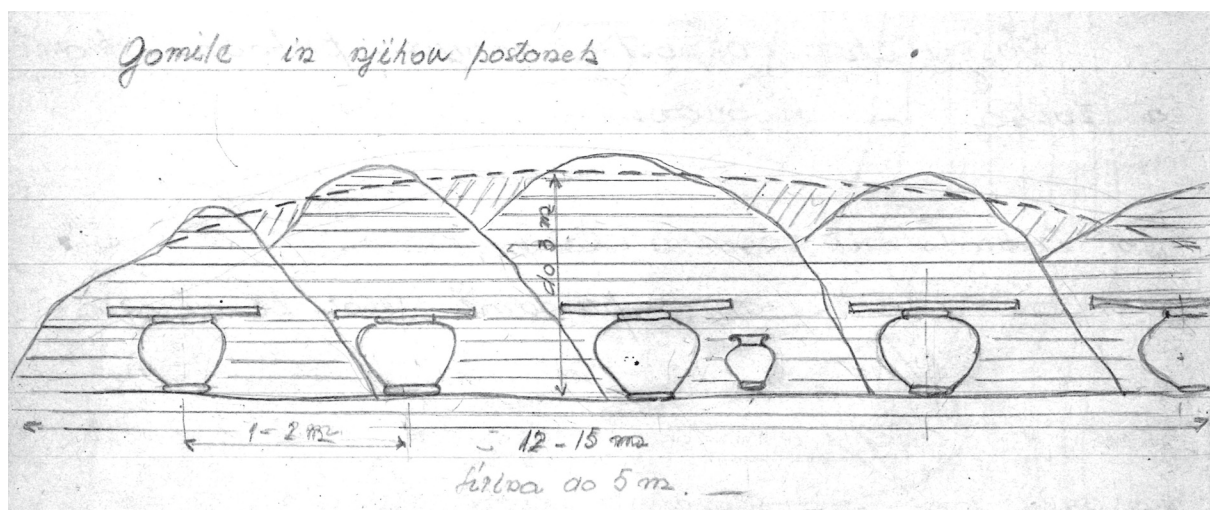
so še pri igli, inv. št. A 119 (= Dular 1973, t. 3: 2), in glinenih vretencih, in. št. A 120–A 127. Ker Šribar že leta 1951 omenja 2 igli in le eno vretence, so bile te najdbe tokrat v Belokranjski in ne Narodni muzej bržkone predane kasneje in to skupaj z najdbami, ki so bile odkrite še ob zemeljskih delih v vinogradu konec leta 1954.

⁴⁴ Dular 1985, 82, sl. 55; Dular, Tecco Hvala, 348, sl. 107.

⁴⁵ Dular 1973, 547, t. 3: 2,3. Igli sta omenjeni tudi v topografskem pregledu belokranjskih najdišč (Dular 1985, 82), kjer pa sta zapisani napačni inventarni številki "A 318–319" namesto A 118 in 119.

Sl. 6: Načrt in skica najdb z Bajukove njive (hrani Arhiv RS, SI AS 2009/2/4).
 Fig. 6: Plan and sketch of finds from the Bajuk's field (kept in Archive of RS, SI AS 2009/2/4).

Sl. 7: Šribarjeva skica "gomile in njenega nastanka" (hrani Arhiv RS, SI AS 2009/2/4).
 Fig. 7: Šribar's sketch of "Tumulus and its arisen" (kept in Archive of RS, SI AS 2009/2/4).

pozidani parceli št. 1110, k.o. Primostek.⁴⁶ V grobu najdena fibula je bila v času Šribarjevih poizvedovanj že oddana in je danes izgubljena, medtem ko je žara takrat še obstajala.⁴⁷ Bržkone to žaro predstavlja dobro ohranjeni kroglast lonec z okrasom vodoravnega rebra in izvlečenimi držaji (sl. 1: 1), od katerega je že bil objavljen en sam fragment.⁴⁸ Na podlagi opisov najdiščnih okoliščin in same žare lahko grob datiramo v pozno-bronastodobni čas, čeprav ni znano, kakšna fibula mu je pripadala. Ker nimamo podatkov, da bi se gomilno

⁴⁶ Dular 1985, 74 s, sl. 46.

⁴⁷ "... lonc še obstaja (Franc) zna kjer je to! Na hribu pod gomilami Franc Bajuk odkopal...zaponka, dal Ljubiću!! ... Ljubić Matko, upravnik Cank. doma v Ljubljani" (SI AS 2009/2/4, 5).

⁴⁸ Gre za leta 1964 inventariziran fragment P 12957: Dular 1978, t. 42: 1.

grobišče v Grmu razprostiralo tudi južno od ceste Gradac - Metlika, se postavlja vprašanje, ali je bilo morda na ravnini blizu lokacije mlajšelatensko-dobnega grobišča na Jurajevčičevi njivi⁴⁹ tudi kakšno manjše poznobronastodobno plano grobišče ali pa gre zgolj za osamljen grob. Prav tako še vedno nismo ugotovili, od kod izvirajo preostale keramične najdbe (sl. 1); nedvomno je le to, da jih je Šribar, tako kot igli v obliki pastirske palice (sl. 5 B) ter najdbe objavljene že pred več desetletji,⁵⁰ pridobil nekje v Podzemlju.

Med najdbami iz Šribarjevih raziskovanj v Podzemlju leta 1951 je tudi več fragmentov poznoantičnih posod,⁵¹ ki bi lahko bili shranjeni skupaj s fragmenti

⁴⁹ Dular, Tecco Hvala 2007, 348; Dular 1985, 85, sl. 63; isti 1978, 11, 28 s; t. 35: 4; 40: 8.

⁵⁰ Glej pri op. 43.

⁵¹ Glej pri op. 43: P 12956 in P 12961.

halštatske naselbinske keramike, in pa fragment žlindre. Medtem ko so prve bržkone povezane z železno-dobnim naseljem in zgodnjekrščanskim kompleksom na Kučarju,⁵² pa bi fragment žlindre lahko izviral iz Šribarjevih sondiranj gomile sv. Helena v Zemlju. V dnevniku poleg žlindre⁵³ omenja tudi najdbe keramike. Poroča namreč o fragmentih žar,⁵⁴ pri čemer lahko iz drugih zapisov v dnevniku razberemo, da žare imenuje vse loncem podobne posode s prostornino od 4 do 10 litrov, medtem ko manjše posode imenuje majolike.⁵⁵ Čeprav keramike v dnevniku ni podrobneje opisal, je precej verjetno, da ostanki posod, ki so v risbi tukaj prvič prikazani (*sl. 1: 2–6*), izvirajo prav iz te gomile. Ali gre za prdatke enega ali več grobov, na podlagi dostopnih informacij in zapisov ne moremo ugotoviti.

DOMNEVA O NASTANKU GOMILE

V Šribarjevem terenskem dnevniku najdemo tudi zanimivo skico nastanka gomile sv. Helena (*sl. 7*), ki odraža njegovo mnenje, da je šlo za žarne grobove, podobne onemu z Bajukove njive (*sl. 6*). Žare naj bi bile pokrite s kamnito ploščo, ob njih je bilo ponekod položeno še drugo posodje, vse skupaj pa naj bi prekrila velika zemljena gomila, ki naj bi sčasoma nastala iz skupine manjših gomil. Ali imamo v primeru gomile sv. Helena resnično opraviti z žganimi grobovi, ni povsem jasno, saj v dnevniku ni nikjer zaslediti nika-kršnega zaznamka o žganini. Na podlagi keramičnih najdb lahko sklepamo, da je Šribar naletel na ostanke grobov iz starohalštatskega obdobja, to je iz časa, ko se skeletni pokop pod gomilo še ni povsod niti ne povsem uveljavil. Iz tega časa poznamo – ne le v Podzemlju,⁵⁶ temveč tudi na nekaterih drugih grobiščih dolenskega kulturnega kroga – posamične ali maloštevilne žgane grobove pod gomilami.⁵⁷ Izjemni v tem smislu sta npr. gomila s Hriba v Metliki in gomila VI na Prelogah pri Magdalenski gori, v katerih so žgani grobovi številčnejši od skeletnih.⁵⁸ Pomenljivo je, da lahko v slednjih dveh primerih zasledujemo oz. domnevamo podoben nastanek, kot ga je predvideval Šribar za gomilo sv. Helena v Zemljo. Moderna izkopavanja v Metliki so namreč pokazala, da so žgani grobovi, obdani s kamnitimi venci, ki so bržkone zamejevali manjša zemljena

nastatja oziroma gomilice, predstavljali najstarejšo fazo velike gomile.⁵⁹ Podoben nastanek se nakazuje tudi v primeru gomil VI in 13 na Prelogah pri Magdalenski gori.⁶⁰ Ali je tako nastala tudi gomila sv. Helena v Zemlji in ali so bila Šribarjeva razmišljanja upravičena in količkaj utemeljena? Tega zavoljo preskopih podatkov o opravljenih sondiranjih brez novih izkopavanj ne moremo ne potrditi ne ovreči.

SKLEP

Vinko Šribar je leta 1951 poleg sondiranj na gomili sv. Helena v Zemljo nedvomno opravil tudi poizvedovanja in topografski pregled številnih podzemeljskih najdišč. Med svojim raziskovanjem je pridobil različne najdbe, ki so vse shranjene v Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani, vendar pa je vse do zdaj del te zbirke ležal pozabljen in neobdelan v muzejskem depozitu. Tukaj predstavljena dobro ohranjena žara (*sl. 1: 1*), ki je bržkone pripadala poznobronastodobnemu planemu grobu, je bila izkopana onkraj gomilnega grobišča v Grmu na Bajukovi njivi. Nekoliko mlajše so preostale keramične najdbe (*sl. 1: 2–6*), ki jih lahko datiramo v zgodnjo železno dobo in najverjetneje izvirajo iz Šribarjevih sondiranj gomile sv. Helena pri Zemlji. Ali je šlo tudi v tem primeru za žgane grobove, ostaja zaradi preskopih podatkov o najdiščnih okoliščinah odprto vprašanje. Zagotovo pa je Šribar za muzejsko zbirko med drugim pridobil poznolatenski igli v obliki pastirske palice (*sl. 5 B*), ki izvirata iz grobišča v Brodaričevi lozi.

ZAHVALE

Na obravnavane keramične najdbe me je prvi opozoril ter mi jih zaupal v obdelavo Peter Turk. Pri zbiranju muzejske dokumentacije in povezanih najdb mi je pomagal skupaj z Boštjanom Laharnarjem, Polono Bitenc, Barbaro Jerin in Anjo Dular, vsi Narodni muzej Slovenije v Ljubljani. V Belokranjskem muzeju mi je nesebično nudila vso pomoč Alenka Zgaga Misja. Pri iskanju Šribarjeve dokumentacije so bila dragocena poizvedovanja Maše Sakara Sučević iz Pokrajinskega muzeja v Kopru, pri raziskovanju arhivskega gradiva pa nasveti Dragana Božiča; predmete je izrisala Tamara Korošec, oba Inštitut za arheologijo ZRC SAZU. Vsem iskrena hvala.

⁵² Dular et al. 1995.

⁵³ V sondi 1, izkopani na vznožju gomile.

⁵⁴ V sondi 4, ki je bila izkopana najvišje na gomili.

⁵⁵ SI AS 2009/2/4, 5.

⁵⁶ Dular 1979, 76 s, sl. 5.

⁵⁷ Za žgane grobove pod gomilnim nasutjem glej pri: Gabrovec 1999, 179 ss; Dular 2003, 108 s; Dular, Tecco Hvala 2007, 125 ss; Tecco Hvala 2012, 50 ss.

⁵⁸ *Metlika*: Grahek 2004, 116 ss, sl. 8–10; *Magdalenska gora*: Tecco Hvala 2012, 50 ss; sl. 12 B, 20.

⁵⁹ Grahek 2004, 118 ss; sl. 12, 13.

⁶⁰ Tecco Hvala, Dular, Kocuvan 2004, 98 ss; Tecco Hvala 2012, 344 ss; sl. 13, 16.

- BARTH, F. E. 1969, *Die hallstattzeitlichen Grabhügel im Bereiche des Kutscher bei Podsemel (Slowenien)*. – Antiquitas. Reihe 3, Band 5.
- BOŽIČ, D. 2001, Ljudje ob Krki in Kolpi v latenski dobi (Zur latènezeitlichen Bevölkerung an Krka und Kolpa). – *Arheološki vestnik* 52, 181–198.
- DULAR, A. 1976, Rimski grobovi iz Rosalnic, Štrekljevca in Otoka pri Podzemlju (Les tombes Romaines de Rosalnice, Štrekljavec et Otok pri Podzemlju dans la Bela Krajina). – *Arheološki vestnik* 27 (1977), 191–223.
- DULAR, J. 1973, Bela krajina v starohalštatskem obdobju (Die Bela krajina in der frühen Hallstattzeit). – *Arheološki vestnik* 24 (1975), 544–591.
- DULAR, J. 1974, Rimski grobovi z Borštka v Metliki (Die römischen Gräber vom Borštek in Metlika). – *Arheološki vestnik* 25, 353–369.
- DULAR, J. 1978, *Podzemelj*. – Katalogi in monografije 16.
- DULAR, J. 1979, Žarno grobišče na Borštku v Metliki (Das Urnenfeld auf Borštek in Metlika). – *Arheološki vestnik* 30, 65–100.
- DULAR, J. 1982, *Halštatska keramika v Sloveniji. Prispevek k proučevanju halštatske grobne keramike in lončarstva na Dolenjskem (Die Grabkeramik der älteren Eisenzeit in Slowenien)*. – Dela 1. razreda SAZU.
- DULAR, J. 1985, *Topografsko področje XI (Bela krajina)*. – Arheološka topografija Slovenije, Ljubljana.
- DULAR, J. 2003, *Halštatske nekropole Dolenjske / Die hallstattzeitlichen Nekropolen in Dolenjsko*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 6.
- DULAR, J. 2013, *Severovzhodna Slovenija v pozni bronasti dobi (Nordostslowenien in der späten Bronzezeit)*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 27.
- DULAR, J., S. TECCO HVALA 2007, *South-Eastern Slovenia in the Early Iron Age: settlement, economy, society / Slovenija v starejši železni dobi: poselitev, gospodarstvo, družba*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 12.
- DULAR, J., M. TOMANIČ JEVREMOV 2010, *Ormož. Utrjeno naselje iz pozne bronaste in starejše železne dobe / Ormož. Befestigte Siedlung aus der späten Bronze- und älteren Eisenzeit*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 18.
- DULAR, J., S. CIGLENEČKI, A. DULAR 1995, *Kučar. Železnodobno naselje in zgodnjekrščanski kompleks na Kučarju pri Podzemlju / Kučar. Eisenzeitliche Siedlung und frühchristlicher Gebäudekomplex auf dem Kučar bei Podzemelj*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 1.
- GABROVEC, S. 1999, 50 Jahre Archäologie der älteren Eisenzeit in Slowenien (50 let arheologije starejše železne dobe v Sloveniji). – *Arheološki vestnik* 50, 145–188.
- GRAHEK, L. 2004, Halštatska gomila na Hribu v Metliki (A Hallstatt tumulus at Hrib in Metlika). – *Arheološki vestnik* 55, 111–206.
- GRAHEK, L. 2013, Železnodobno gradišče Cvinger nad Virom pri Stični. Stratigrafija in tipološko-kronološka analiza naselbinske keramike (The Iron Age Hillfort Cvinger above Vir near Stična. Stratigraphy and typochronological analysis of settlement ceramics). – E-Monographiae Instituti Archaeologici Sloveniae 3, http://iza.zrc-sazu.si/pdf/e_monografije/Sticna_1.pdf; http://iza.zrc-sazu.si/pdf/e_monografije/Sticna_2.pdf.
- GUŠTIN, M. 2003, Prilog poznavanju ženske nošnje kod Tauriska. Uz djevojački pokop iz groba Lt 12 u Zvonimirovu kod Suhopolja (A contribution to the knowledge about Tauriscian woman wear. A Maiden burial from the Lt 12 grave in Zvonimirovo at Suhopolje). – *Opuscula archaeologica* 27, 321–330.
- HENCKEN, H. 1978, *Mecklenburg Collection 2. The Iron Age Cemetery of Magdalenska gora in Slovenia*. – American School of Prehistoric Research. Bulletin 32.
- KNEZ, T. 1966, Žarno grobišče v Novem mestu (Das Urnengräberfeld in Novo mesto). – *Arheološki vestnik* 17, 51–100.
- KNEZ, T., P. PETRU 1975, Podzemelj. – V: *Arheološka najdišča Slovenije*, Ljubljana, 242–243.
- PUŠ, I. 1971, *Žarnogrobiščna nekropola na dvorišču SAZU v Ljubljani. Izkopavanja v letih 1964–1965 (Nekropole der Urnenfelderkultur in Hof der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste in Ljubljana. Ausgrabungen in den Jahren 1964–1965)*. – Razprave 1. razreda SAZU 7/1.
- PUŠ, I. 1982, *Prazgodovinsko žarno grobišče v Ljubljani (Das vorgeschichtliche Urnengräberfeld in Ljubljana)*. – Razprave 1. razreda SAZU 13/2.
- SI AS 2009: Šribar Vinko, 1950–1980 (Fond). – *Arhiv Republike Slovenije*, Ljubljana.
- SVOLJŠAK, D. 1998, Dr. Vinko Šribar (1922–1996). – *Arheološki vestnik* 49, 383–386.
- ŠRIBAR, V. 1951, Staroslovansko grobišče v Črnomlju. – *Dolenjski list* 2/1951 (1.11.) št. 44, 4. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-XHYH72BH>
- ŠRIBAR, V. 1961, Staroslovansko grobišče v Črnomlju (Alt-slowenische Grabstätte in Črnomelj). – *Situla* 4, 81–90.
- ŠRIBAR, V. 1962–1963, Žarno grobišče na Borštku pri Metliki (Das Urnenfeld auf Borštek bei Metlika). – *Arheološki vestnik* 13–14, 469–478.
- ŠRIBAR, V. 1956a, Pomembne arheološke najdbe v Metliki. – *Dolenjski list* 7/1956 (22.6.) št. 25, 4. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-1LIBTUUZ>
- ŠRIBAR, V. 1956b, Arheološko raziskovanje v Beli krajini. – *Dolenjski list* 7/1956 (20.7.) št. 29, 6. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-0GE0GC0R>
- ŠRIBAR, V. 1974, Žgano srednjelatensko grobišče v Metliki (Brandgräber aus dem mittleren La-Tène in Metlika). – *Arheološki vestnik* 25, 319–352.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2011, Starejšezelznodobno grobišče Veliki Nerajec pri Dragatušu v Beli krajini / The Early Iron Age cemetery of Veliki Nerajec near Dragatuš in Bela krajina. – *Arheološki vestnik* 62, 165–230.
- TECCO HVALA, S., 2012, *Magdalenska gora. Družbena struktura in grobni rituali železnodobne skupnosti / Magdalenska gora. Social structure and burial rites of the Iron Age community*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 26.
- TECCO HVALA, S., J. DULAR, E. KOCUVAN 2004, *Železnodobne gomile na Magdalenski gori / Eisenzeitliche Grabhügel auf der Magdalenska gora*. – Katalogi in monografije 36.
- TERŽAN B. 1990, *Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem / The Early Iron Age in Slovenian Styria*. – Katalogi in monografije 25.
- TERŽAN B. 2008, Stiške skice (Stična - Skizzen). – V: S. Gabrovec, B. Teržan, *Stična II/2. Gomile starejše železne dobe. Razprave / Grabhügel aus der älteren Eisenzeit. Studien*. – Katalogi in monografije 38 (2010), 189–325.
- TOMANIČ JEVREMOV, M. 1988–1989, Žarno grobišče v Ormožu (Das Urnengräberfeld von Ormož). – *Arheološki vestnik* 39–40, 277–322.

IRON AGE FINDS FROM PODZEMELJ – FORGOTTEN AND FOUND AGAIN

Summary

Janez Dular, whose anniversary is celebrated here, began his research career by studying his local environment, primarily the Iron Age of the Bela krajina region. It therefore seemed apt to choose a topic close to this in both time and space. Presented below are the almost forgotten finds from Bela krajina kept in the National Museum of Slovenia in Ljubljana, in a box marked 'Metlika, excavation V. Šribar 1951; probably reconstructable'. They consist of two jars, two bowls with an inturned rim, one cup and one vessel base (fig. 1).

Of the jars, the large globular jar with a horizontal rib and small, tongue-shaped lugs (fig. 1: 1) can be attributed to pithoi of Type 1 after Dular's typology of the Hallstatt grave pottery, which he dated to the beginning of the Iron Age in the Dolenjska and Bela krajina regions. Their form, however, has roots in earlier, Urnfield culture pottery traditions; such jars were used as urns in the Late Bronze Age flat cemeteries (Borštek in Metlika, Mestne njive in Novo mesto), but also in cremations graves under tumuli (Hrib in Metlika, Podzemelj). (Fns. 1–5)

The biconical jar with fluted decoration on the belly (fig. 1: 2) is also of an Early Hallstatt vessel form. It ranks among the jars with a conical neck of Type 6 after Dular, which are characterized by fluted decoration. In Dular's opinion, the latter are not directly connected with the similar Urnfield culture decoration, but rather appear as an independent decoration in the Stična horizon. Besides those on the belly, the biconical jar under discussion also bears horizontal grooves on the neck. In treating this type of biconical jars, Dular already pointed out connections with the examples from the Drava valley. This has been confirmed by later finds that also have close analogies in the Štajerska cultural circle. There, numerous jars with horizontal grooves on the conical neck and various motifs of shallow grooves on the belly are typical primarily of Horizon II of Poštela. (Fns. 6–10)

The bowl with an inturned rim and transverse grooves on the lip on fig. 1: 3 is comparable with a find from urn Grave 4 in Tumulus I on Hrib in Metlika, which is attributable to the last, i.e. Early Iron Age phase of the tumulus on the basis of its position within the tumulus. The bowl with transverse grooves, similarly as the jar with fluted decoration and a conical neck, has closer analogies on the sites of north-eastern Slovenia, i.e. the Štajerska cultural circle, than in Dolenjska. Dular determined such bowls in Štajerska as Type 4 bowls and dated them to the beginning of the Iron Age. (Fns. 11–13)

The heavily fragmented bowl with an inturned rim and scarce remains of raised decoration, most probably a tongue-shaped (maybe perforated) lug (fig. 1: 4), is chronologically less sensitive. Such bowls appear on the territory of the Dolenjska cultural circle already in Late Bronze Age graves and continue to the end of the Hallstatt period. However, raised decoration on bowls with an inturned rim does seem to be most widespread in the Early Hallstatt period, which was confirmed by the statistical analysis of the settlement finds from Stična. (Fns. 14–16)

The fragmented globular cup with a high handle (fig. 1: 5) can also be treated as an Early Hallstatt form. It falls into Type 3 cups according to Dular's typology of grave pottery. It was in use until and including the Stična horizon, as evidenced primarily by other similar examples from sites in Bela krajina. (Fns. 17; 18)

The cultural-chronological framework of the 'forgotten' ceramic finds is clear and is that of the Early Hallstatt period. Their good state of preservation indicates grave finds, but the question of the sort of graves and their exact location remains open.

The inscription on the box locates them to Metlika. The area of this city revealed three locations of prehistoric settlements and several cemeteries. Vinko Šribar, who was an employee of the National Museum of Slovenia, assisted in the excavations of the flat Late Bronze Age and Roman period cemetery at Borštek, but also the Late Iron Age cemetery at Pungart. However, the investigations on these sites were only conducted after 1951. (Fns. 19–21)

For the year 1951, we know that Šribar investigated in Črnomelj and Zemelj, but also conducted field surveys in Bela krajina and draw a topographical map of the archaeological sites in and around Podzemelj (fig. 2). In Črnomelj, he found two prehistoric graves under Early Slavic ones. One revealed several ceramic fragments and a small piece of a burnt bone, all which he published, which rules out the possibility of the goods under discussion originating from Črnomelj. (Fn. 22)

In the same year, Šribar also trial trenched in the tumulus located below the church of St Helen at Zemelj (fig. 3; 4). The finds reported on this occasion in his diary include remains of iron ore and slag as well as ceramic urns. His diary also reports on numerous other finds from the wider area of Podzemelj that were related to Šribar by the locals. He thus mentions Viktor Kure, native of Grm, who found several stone-covered urns

on his field beside the main road, with one of the urns containing two metal objects presented in the diary with a sketch (*fig. 5 A*). The diary also states that the two objects, according to the testimony of the finder, originate from La Tène graves of the tumulus cemetery at Brodaričeva loza, which had revealed several similar finds. The objects in question can be identified as the bronze shepherd's crook pins with incised decoration now kept in the National Museum in Ljubljana (*fig. 5 B*). (*Fns. 23–39*).

This shows that the finds acquired by Šribar for the National Museum in 1951 were not all found during his excavations. The report that he submitted together with the finds from the excavations is now lost, which makes his field diary all the more valuable. The latter also mentions two conical-headed pins that a local from Podzemelj found in the Late Bronze Age cemetery at Krč; they are kept in the Bela krajina Museum in Metlika. (*Fns. 40–45*)

Another local, from Grm, stumbled upon an urn grave on a plot of land, now built-up, opposite the tumulus cemetery at Grm. Besides the urn, the grave also contained a fibula. Šribar sketched the findspot (*fig. 6*) and noted that the fibula had already changed hands in the time of his inquiries. The urn, on the other hand, is probably to be sought in the well preserved globular jar with a horizontal rib and lugs drawn out from the body (*fig. 1: 1*), which forms part of the collection of the National Museum. One fragment of this jar has already been published. Although the type of the fibula is not known, the grave can nevertheless be attributed to the Late Bronze Age on the basis of the findspot and the formal characteristics of the urn. There is no information on the tumulus cemetery at Grm continuing south of the road leading from Gradac to Metlika, which raises the possibility of another, small-sized and flat Late Bronze Age cemetery at Jurajevčičeva njiva on the plain towards the Late La Tène cemetery, but also the possibility of an isolated grave. As for the remaining finds presented in this article (*fig. 1: 2–6*), I have not been able to establish their findspot. It is possible that Šribar obtained them somewhere at Podzemelj, together with the two shepherd's crook pins (*fig. 5 B*) and the finds published several decades ago, though it is probable that they originate

from Šribar's trial trenches in the Sv. Helena tumulus at Zemelj. (*Fns. 46–55*)

The finds from the Sv. Helena tumulus are noted in his field diary only very briefly. The diary is more revealing as to the development of the tumulus (*fig. 7*). Its reconstruction shows urn graves, such as that from Bajukova njiva (*fig. 6*). The urns are shown covered with a stone slab and standing beside other vessels, each group covered with an earthen mound. Gradually, a group of small tumuli was joined to form a large tumulus. Having said that, the diary contains no mention of cremated remains. Judging from the ceramic finds, Šribar came across graves from the Early Hallstatt period, when inhumations under tumuli have not yet become the standard burial rite. We know – not only from Podzemelj, but also several other cemeteries of the Dolenjska cultural circle – of either individual or, more frequently, a small group of cremations under tumuli dating to this period. Standing apart in this sense are a tumulus at Hrib in Metlika, Tumulus VI at Preloge near Magdalenska gora, in which cremations outnumber inhumations. It is also noteworthy that the mentioned and several other tumuli seem to show a similar development as supposed by Šribar for the Sv. Helena tumulus at Zemelj. Modern excavations at Metlika have shown that the graves from the earliest phase are cremations surrounded by stone rings, the latter possibly replacing small earthen mounds. This was observed also for Tumuli VI and 13 from Preloge near Magdalenska gora. Whether the same is true of the Sv. Helena tumulus at Zemelj can as yet not be said and we will have to wait for further excavations to confirm the correctness of Šribar's interpretation. (*Fns. 56–60*)

Translation: Andreja Maver

Lucija Grahek
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
Inštitut za arheologijo
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
lucija.grahek@zrc-sazu.si

